

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۲، دوره ۵، شماره ۴، صص ۴۵۴-۴۴۲

بررسی نقش سنت‌های فرهنگی بر توسعه پایدار شهرها با رویکرد جنبش شهر آرام (مطالعه موردی: شهر اردبیل)

محمد حسن یزدانی^{۱*}، ژایلا فرزانه سادات زارنجی^۲، مریم جامی اودولو^۳

۱-استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. yazdani@uma.ac.ir

۲-دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. - zh.farzaneh@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، - jamimaryam820@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۹

چکیده

شهرها به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن از مهم‌ترین کانون‌های توسعه به شمار می‌روند. در این میان سنت‌های فرهنگی به‌عنوان مقوله مهم در توسعه پایدار شهری با رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران موجب تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان شهری شده است. برای برطرف کردن چالش‌های پیش‌رو دیدگاه‌های متعددی در راستای دستیابی به پایداری تدوین شده است؛ یکی از جدیدترین و موفق‌ترین رویکردها، جنبش شهر آرام است که به منزله جنبشی فرهنگی به منظور افزایش کیفیت زندگی و کاهش سرعت در شهرها ایجاد شد. بر همین اساس پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش سنت‌های فرهنگی بر توسعه پایدار شهر اردبیل با رویکرد شهر آرام، جهت برنامه‌ریزی آتی انجام تدوین شده است. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش تو صیفی-تحلیلی است. داده‌های موردنیاز این بررسی از طریق روش‌های میدانی و اسنادی گردآوری شده‌اند. جامعه آماری تحقیق منطبق بر مناطق ۵ شهر اردبیل می‌باشد. برای رتبه بندی مناطق ۵گانه شهر اردبیل به لحاظ شاخص‌های شهر آرام، از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره ویکور در محیط نرم افزار Excel استفاده شده است. جهت وزن دهی به شاخص‌ها نیز از مدل آنتروپی شانون استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که میانگین شاخص‌ها زیر حد متوسط بوده است، به طوری که به جز شاخص زیرساختی میانگین تمامی شاخص‌ها کمتر از حد ۳ بوده است. نتایج حاصله از پیاده سازی مدل ویکور نیز نشان می‌دهد بالاترین رتبه به منطقه دو و پایین رتبه به منطقه یک اختصاص دارد. لازم به ذکر است منطقه ۳ در میان مناطق ۵گانه شهر اردبیل بیشترین کمبود را در زمینه شاخص‌های شهر آرام دارد.

واژگان کلیدی: سنت‌های فرهنگی، "توسعه پایدار شهری"، "جنبش شهر آرام"، ویکور، اردبیل

در نظام سرمایه‌داری معاصر، شهر به عنوان مکان مناسب و شهرنشینی به عنوان شیوه مطلوب زیست در آن به شمار می‌آید. رسوخ و نفوذ فرهنگ سرمایه‌داری در جهان سوم از جمله ایران گرایش به صنعتی شدن را به دنبال داشت و صنعت مونتاژ و وابسته به عنوان نماد بارز آن عوارض و ضایعات جبران‌ناپذیری را در ساختار اقتصادی - اجتماعی جامعه ایران به جای گذاشت که از جمله پیامدهای آن تمرکز شهری ناهمگون و رشد شتابان جمعیت شهری در اثر مهاجرت گسترده روستا - شهری است. روندی که در حقیقت موجب انتقال جمعیت عمدتاً فقیر به شهرها می‌گردد (فیروزبخت و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۷). گسترده‌گی زندگی شهری و شهرگرایی و تمرکز سرمایه در شهرها و در نتیجه موجب بی‌توجهی به مناطق روستایی شده است (Patrick, 2006: 458). که سبب شکل‌گیری جریان جمعیتی یا به عبارت دیگر مهاجرت از روستاها به سمت شهرها و بالعکس می‌شود (Shamosoddini et al, 2013: 130). اتکا بیش از حد شهرسازی مدرن به نیازهای حرکت سواره و غفلت از حفظ و ساماندهی فضاهای پیاده موجب افول ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و بصری شده و به تبع آن، کیفیت زندگی و زیست‌پذیری شهری کاهش می‌یابد. رشد شتابان شهرها، افزایش تصاعدی جمعیت شهری و در پی آن رشد نامناسب و ناهم‌ساز کالبدی، پیامدهای ناراضی‌تی از زندگی شهری را در پی داشته و با از دست دادن سرزندگی همراه است (علی‌نژاد، ۱۳۹۵). زمان ما، زمان سرعت است؛ سفر، ارتباطات، تولید و مبادله، تغییرات آب و هوایی و... سریع‌تر صورت می‌گیرد. با نوسازی و ساخت و سازهای پراکنده و غیراصولی به خصوص در سطح کلانشهرهای کشورهای در حال توسعه، اصل زندگی شهری و حیات اجتماعی رو به فراموشی رفته است. در راستای تلاش برای ارتقاء کیفیت زندگی؛ تأمین نشاط، سرزندگی و زیست‌پذیری شهری به یکی از دغدغه‌های اصلی نظام مدیریت شهری و هدف بسیاری از برنامه‌های شهری تبدیل شده است. جنبش‌های متعددی از جمله شهر هوشمند، شهر خلاق، شهر سبز، شهر الکترونیک و غیره در راستای پاسخگویی به مسائل شهری مطرح شده‌اند که هر کدام خصوصیات، نقاط قوت و نقاط ضعفی دارد. یکی از جدیدترین و موفق‌ترین جنبش‌ها، جنبش «شهر آرام» است (اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۶). شهر آرام جنبشی است که برای استفاده و بهره‌برداری از فضاها و جریان‌های شهری در حال تلاش است تا باعث آرام شدن زندگی ساکنان و توسعه جوامع گردد. همچنین این جنبش قصد دارد از ویژگی‌های مکان‌های شهری مدرن که امکان زندگی آرام را محدود می‌کند اجتناب کند (Parkins & Craig, 2006). این ایده، مفهومی فراتر از یک راه‌حل برای زندگی در شهر است و در واقع یک برنامه‌ریزی دقیق برای آن است (Rysz, 2013). افزایش و رشد سریع جمعیت و تبدیل شدن آن به بحران، هنوز فرصت کافی برای انجام مطالعات و طرح‌های پژوهشی منسجم در این زمینه را فراهم نیاورده است، لذا در این

تحقیق سعی شده است تا جایی که مطالعات در دسترس بوده، خلاصه‌ای از اهداف و نتایج این مطالعات در دو بخش پژوهش‌های داخلی و خارجی گردآوری شده است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌گردد.

مختاری ملک‌آبادی (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای به تحلیل شاخص‌های جنبش شهرهای آرام با استفاده از تلفیق شاخص‌های عینی و ذهنی منابع مختلف در مناطق پنجگانه شهر اصفهان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد مناطق ۳، ۵ و ۱۰ بیشترین رتبه را از نظر شاخص‌های شهر آرام دارند و مناطق ۶، ۱ و ۱۵ در رتبه دوم قرار دارند؛ بدترین وضعیت مربوط به مناطق ۸، ۱۳ و ۹ است که کمترین امتیازات را در این رتبه‌بندی داشته‌اند. علی‌نژاد (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان طراحی فضاهای شهری مادی‌های اصفهان با رویکرد شهر آرام؛ مورد مطالعه: فضای سبز خطی مادی فرشادی اصفهان (حد فاصل خیابان استانداری و خیابان نشاط) کوشیده تا با روش توصیفی - تحلیلی، به راهبردهای ارتقاء کیفیت سرزندگی در محدوده مورد مطالعه دست یابد. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که کیفیت محیطی حوزه مداخله در مؤلفه زیست‌محیطی بهترین و در مؤلفه تجربی - زیباشناسی بدترین وضعیت را داشته است. ضیاء (۱۳۹۴) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان ارتقاء توریسم آرام در جامعه محلی کندوان با رویکرد رام شهر با هدف دستیابی به شاخص‌های جامعه محلی کندوان مبتنی بر رام‌شهر و توریسم آرام و نیز ارزیابی میزان انطباق روستای کندوان با اصول و ویژگی‌های آرام شهر به بررسی و مطالعه این روستا پرداخته است که بدین منظور با استفاده از روش تحلیل ترکیبی (کمی و کیفی) نخست با مذاقه در مبانی نظری به استخراج ویژگی‌های اساسی رام شهر و ارتباط آن با طراحی شهری پرداخته و سپس از طریق شناخت و آسیب‌شناسی جامعه محلی کندوان بر اساس ابعاد شش‌گانه متیو کارمونا به ارائه راهنمای طراحی بر مبنای ارتقاء توریسم آرام در جامعه محلی کندوان با رویکرد رام‌شهر پرداخته است. کمیل ریز و کیناگا مازورک (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان مبانی معاصر نظریه توسعه شهری؛ مورد مطالعه: نظریه‌های شهر هوشمند، آرام و فشرده به بررسی ابعاد و شاخص‌های این سه نظریه پرداخته است. در این تحقیق شاخص‌هایی نظیر حفاظت از محیط‌زیست، ذخیره و مراقبت از منابع طبیعی، بازیافت/ بازگردانی مواد، عدالت و برابری اجتماعی، استفاده از تکنولوژی‌های مدرن، مراقبت و حفاظت از ارزش‌های و سنت‌های محلی، تولید غذا و کشاورزی ارگانیک، ارتباط نظریه با توسعه پایدار، ارتقا پایداری حمل و نقلی، مدیریت پایدار منابع آب، ارتقاء یک سبک زندگی خاص مهمان نوازانه که یک شهر ارائه می‌دهد و در نهایت پیاده‌سازی نظریه‌ها در سه نظریه شهر هوشمند، فشرده و آرام مورد ارزیابی قرار گرفت و مشخص شد که در نظریه شهر آرام به همه شاخص‌ها توجه می‌شود و این در حالی است که در نظریه شهر فشرده و هوشمند شاخص‌های

تولید غذا و کشاورزی ارگانیک و مراقبت و حفاظت از ارزش‌های و سنت‌های محلی مورد توجه قرار نمی‌گیرد. با عنایت بر تحقیقات انجام شده میتوان نتیجه گرفت که در خصوص پژوهش حاضر تحقیق مشخصی انجام نگرفته است.

لذا این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سوال زیر می باشد:

- رتبه بندی مناطق ۵ گانه شهرداری به لحاظ شاخص های شهر آرام چگونه است؟

مبانی نظری پژوهش

توسعه پایدار: پایداری، به عنوان یکی از مفاهیم مهم برنامه ریزی، از آغاز آن در اقتصاد و تفکر زیست محیطی پدید آمده و بعدها به طور گسترده ای برای ارزیابی توسعه استفاده شده است (Hiremath et al, 2013). تاکید گسترده بر دیدگاه مدلی توسعه پایدار شهری بر حفظ محیط زیست، علاوه بر کاهش مصرف زمین، کاهش آلودگی ها، تمرکز زدایی، کاربرد انرژی های جایگزین، بازیافت زباله، دسترسی بهتر و... سبب ایجاد الگوهای جدید شهرسازی مانند نوشهرگرایی، شهر هوشمند، شهر سالم، شهر اکولوژیک، شهر سبز و... به منظور ایجاد محیط زیست مطلوب و قابل سکونت در زمان حال و آینده شده است (دماوندی، ۱۳۹۴: ۱۴). توسعه پایدار، حالت تعادل و توازن میان ابعاد مختلف توسعه (ملکی و دامن باغ، ۱۳۹۲) در سه اصل پایداری محیط زیست، پایداری اقتصادی و پایداری اجتماعی (محمودی و ماجد، ۱۳۹۱؛ مورفی، ۲۰۱۲) و یکی از اهداف اساسی در جغرافیاست که تقویت ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی را جست و جو می کند (میرکتولی و همکاران، ۱۳۹۲) و به ملاحظات زیست محیطی توجه خاص دارد (حاتمی نژاد و محمدی، ۱۳۹۲). به طور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات پایدار و سازنده انسان با انسان و انسان با محیط می باشد. تعاملاتی که بر اثر آن در طول زمان، شهر از نظر زیست محیطی قابل سکونت، از نظر اقتصادی با دوام، از نظر اجتماعی همبسته و از نظر کالبدی زیبا و دیدنی می گردد (خزایی، ۱۳۹۸).

مفهوم شهر آرام: شهرهای آرام، شهرهایی به هم پیوسته و متحد در انجمن بین المللی شهرهای آرام هستند که هدف اصلی آن ترویج و تعمیم فرهنگ «زندگی خوب» از طریق پژوهش و تحقیقات، آزمایش و ارائه راه حل هایی در ارتباط با سازمان های متولی امور شهری است؛ بنابراین از جهانی شدن و یکسان سازی (همگن سازی) شهرها جلوگیری می کند. برای دستیابی به وضعیت «شهر آرام» دستورالعمل سازمان غذای آرام باید پذیرفته شود؛ یعنی ترویج محصولات طبیعی محلی، محصولات کشاورزی ارگانیک، غذاهای محلی، توجه به زیست بوم و همزمان تلاش برای بهبود فضای دوستانه و حفاظت از محیط زیست محلی. در جنبش آرام شهر، پروژه هایی اجرا شده است که عبارتند از: پروژه «بازیافت»، پروژه

فعالیت‌های «بعد از مدرسه» (برای دانش‌آموزان) و همچنین آگاه‌سازی گردشگران برای کمک به ساکنان محلی (Rysz & Mazurek, 2015). جنبش شهر آرام به دنبال گسترش گفتگو و ارتباط بین تولیدکنندگان محلی و مصرف‌کنندگان است. با توجه به ایده‌های حفاظت از محیط‌زیست، ارتقاء توسعه پایدار و بهبود زندگی شهری، جنبش شهر آرام انگیزه‌ای برای بخش تولید مواد غذایی است که از تکنیک‌های طبیعی و سازگار با محیط‌زیست استفاده می‌کند. اعطای عنوان «شهر آرام» نماد کیفیت برای جوامع کوچک‌تر و محلی خواهد بود. شهرهایی آرام، شهرهای بزرگ یا مراکز منطقه‌ای نیستند. این شهرها، جوامع محلی قوی هستند که تصمیم گرفته‌اند کیفیت زندگی شهروندان خود را بهبود بخشند. زندگی و مدیریت چنین شهری، راهی است برای «بودن»، انجام زندگی روزمره متفاوت از گذشته، در یک روند آهسته‌تر، بدون شتاب و عدم تمرکز بر بهره‌وری و سودآوری (صرفاً)؛ و در عین حال، انسانی‌تر، سازگار با محیط‌زیست، وفادار به نسل حاضر و نسل‌های آینده و توجه و احترام به آنچه محلی است، در دنیایی که به طور فزاینده در حال جهانی شدن است. کلمه «Slow» به معنی آهسته و آرام است که توسط جنبش «Citta Slow» برجسته شده است و شهر را روی یک صدف (لاک) حلزون نشان می‌دهد. بنابراین می‌توان گفت که عملکرد شهر آرام و همچنین مدیریت آن، مترادف با بازشناسی و به رسمیت شناختن تمامی منابع محلی (مادی و غیرمادی)، چشم‌اندازهای طبیعی و شهری، محیط طبیعی، ویژگی‌های تاریخی و رویدادهای هنری و فرهنگی است (Rysz, 2013).

شهر آرام و توسعه پایدار: مایر و ناکس در مورد علت توجه به تولیدات محلی که وجه تمایز اصول شهر آرام با معانی پایداری است، بحث می‌کنند. «در حالی که معیارهای پایداری اکثراً برانگیزاننده مقابله با موضوعات استفاده از منابع و مصرف‌گرایی می‌باشند، تغذیه آرام و شهر آرام از تولیدات محلی، به عنوان میانجی در اقتصاد محلی، اجتماعی و تمایزات فرهنگی استفاده می‌نمایند؛ پایداری، با منابع و کیفیت محیطی فقط بخشی از دغدغه آنها است» (Mayer & Knox, 2006). همچنین کسکین (۲۰۱۰) به تفاوت بین دو رویکرد پایداری و شهر آرام تأکید می‌نماید. در حالی که بیشتر نگرانی پایداری در مورد محیط‌زیست است، شهر آرام به مسئله انسانی تمرکز کرده است. پایداری به آینده مربوط می‌شود؛ در حالی که شهر آرام بیشتر به حال برای داشتن آینده‌ای هر چه بهتر توجه می‌نماید. براساس این اختلافات، در جدول زیر می‌توان ادعا نمود که معیارهای شهر آرام در اهداف زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی با پایداری به صورت محدود مشترک است؛ به عبارت دیگر، شهر آرام اساساً به پروژه‌هایی برای افزایش کیفیت زندگی مردمان در بسیاری از شهرها توجه می‌نماید.

جدول ۱. مقایسه مفهوم شهر آرام و پایداری

عناصر کلیدی	شهر آرام	پایداری
نگاه به آینده	شهر آرام از تولیدات محلی، به عنوان میانجی در اقتصاد محلی، اجتماعی و تمایزات فرهنگی استفاده می‌نمایند و پایداری با منابع و کیفیت محیطی فقط بخشی از دغدغه آنها است.	معیارهای پایداری اکثراً برانگیزاننده مقابله با موضوعات استفاده از منابع و مصرف‌گرایی است (Mayer & Knox, 2006).
نگاه به انسان	شهر آرام به مسئله انسانی تمرکز کرده است.	بیشتر نگرانی در مورد محیط زیست
نگاه به تولید	بیشتر به حال برای داشتن آینده‌ای هر چه بهتر توجه می‌نماید.	پایداری به آینده مربوط می‌شود (Keskin, 2010)

منبع: (ضیاء، ۱۳۹۴)

۴- روش پژوهش

پژوهش پیش رو از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق شهروندان مناطق ۵ گانه شهر اردبیل تشکیل می‌دهد (۵۲۹۷۳۴). در همین خصوص حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران دست آمده ۳۸۲ نفر برآورد گردید. جهت افزایش دقت کار ۴۰۰ پرسشنامه (برای هر منطقه ۸۰ پرسش نامه) به صورت تصادفی طبقه بندی شده در مناطق شهر اردبیل توزیع شد. روش گردآوری داده ها و اطلاعات بر اساس مطالعات اسنادی و برداشت های میدانی (پرسش نامه) بوده است برای ارزش گذاری سوالات از طیف پنج گزینه ای لیکرت (۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، ۵= خیلی زیاد) استفاده شد. در این راستا ۵ شاخص (زیرساختی، تولیدات محلی، فرهنگی، مهمان نوازی، و زیست محیطی) به کار گرفته شد که در جدول (۲) قابل ملاحظه می باشد. روایی محتوای سوال های پرسشنامه توسط اساتید و کارشناسان امر مورد تأیید قرار گرفته و برای محاسبه پایایی سوالات نیز ابتدا با پیش آزمونی، پرسشنامه بر روی نمونه ای به حجم ۳۰ نفر اجرا گردید و سپس پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید و ضریب کلی ۰/۸۱۲ به دست آمد که نشان از سطح بالای پایایی پرسشنامه می باشد. برای رتبه بندی مناطق ۵ گانه شهر اردبیل به لحاظ شاخص های شهرآرام، از مدل تصمیم گیری چند معیاره ویکور در محیط نرم افزار Excel استفاده شده است. همچنین برای تعیین ارجحیت متغیرهای تحقیق یعنی وزن آنها، از مدل آنتروپی شانون در قالب نرم افزار Excel استفاده شده است.

جدول ۲. شاخص های به کاررفته در پژوهش

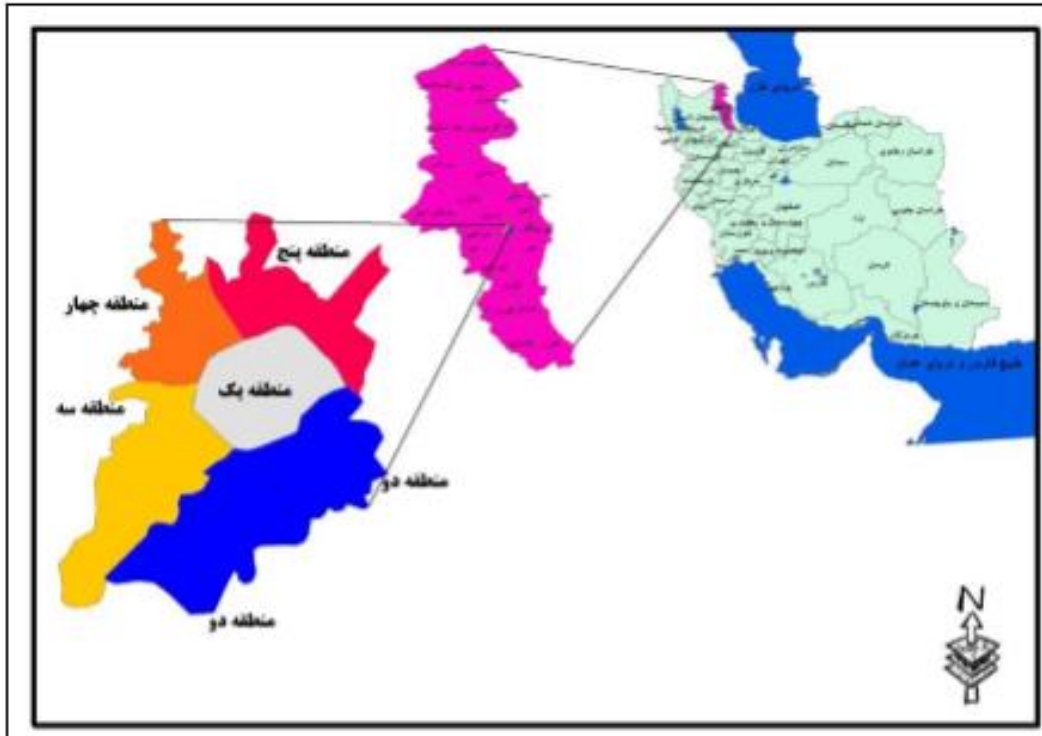
شاخص	معیار
زیرساختی	وجود عناصر جذاب مصنوع در فضاهای شهر، میزان وابستگی کاربریها به یکدیگر و لزوم همجواری آنها، میزان دسترسی معلولان و جانبازان به فضاهای شهری، حمل و نقل غیرموتوری، دسترسی به خدمات عمومی، مناسب سازی فضاهای شهری برای کودکان، بانوان و سالمندان، توسعه زیرساخت های شهر الکترونیک، وجود پیاده روهای بدون موانع معماری، کیفیت و کمیت مبلمان شهری، وجود عناصر جذاب مصنوع در فضاهای شهر، وجود عناصر جذاب طبیعی در شهر، کف سازی مناسب پیاده روها، وضعیت امنیت در فضاهای همگانی مناطق
تولیدات محلی	برگزاری جشنواره های فرهنگی و هنری، کشاورزی ارگانیک (وجود سیاست های تشویقی و ارائه فضا برای کشاورزان و بازارهای ارگانیک)، آگاهی رسانی مواد غذایی (وجود سیاست هایی برای اطلاع رسانی به شهروندان با موضوع تغذیه سالم و جلوگیری از گسترش فست فودها)، کشاورزی ارگانیک و سنتی (وجود برنامه های آموزشی برای تشویق و حمایت از کشاورزی ارگانیک، سنتی و پایدار)، حمایت از مواد غذایی محلی (وجود سیاست های حفظ مواد غذایی منحصر به فرد محلی و حمایت از آنها)، طرح های آگاهی رسانی غذای سنتی (ارائه طرح ابتکاری ایجاد آگاهی از مواد غذایی سنتی)
فرهنگی	برخورد شهروندان با فرهنگ مدرن و فن روز جهانی، ورود فرهنگ مهاجم غربی، تجدد و نوگرایی توجه به مظاهر دنیای متجدد، پاسداری از میراث فرهنگی، تعداد انجمن های فرهنگی، اجرای برنامه ها، دوره ها، نوآوری های محلی در شهر
مهمان نوازی	تابلوهای چندزبانه (وجود تابلو چندزبانه اعلانات و اطلاعات برای بازدیدکنندگان)، آموزش پرسنل (ارائه آموزش خدمات رسانی به مشتریان برای تمام کسانی که به بازدیدکنندگان خدمات ارائه می کنند)، مسیرهای گردشگری (وجود طرح های توسعه و نگهداری مسیرهای گردشگری شاخص با تفسیر و اطلاعات)، راهنمای شهر آرام (تولید راهنماهای چاپ شده درباره آرام شهر در شهر)، پارکینگ (وجود پارک خودرو مدیریت شده در مناطقی که دسترسی آسان به مرکز شهر ارائه می کنند).
زیست محیطی	کنترل انواع آلودگی ها (هوا، صوتی، بصری)، کیفیت منابع آب، کاشت گیاهان (ارائه طرح مشوق کاشت محیطی و افزایش گیاهان در باغ های عمومی و خصوصی)، کیفیت تفکیک زباله یا جمع آوری پسماند، اغتشاش های محیطی، وجود فضای سبز عمومی مناسب، استفاده از منابع جایگزین انرژی (استفاده از انرژی های تجدیدپذیر)

منبع: مستخرج از: (Rysz & Mazurek, 2015)؛ اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۸، مختاری ملک آبادی، ۱۳۹۸)

محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل به عنوان مرکزیت اداری - سیاسی استان اردبیل در دشتی به همین نام و به صورت شعاعی گسترش یافته است. بر اساس آخرین آمارگیری رسمی کشور در سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر اردبیل ۵۲۵۷۰۲ نفر (۱۵۸۰۰۹ خانوار) می

باشد. همچنین بر اساس آخرین گزارشات شهرداری اردبیل، شهر اردبیل دارای ۵ منطقه شهری، ۴۴ ناحیه شهری و ۱۹۷ محله شهری می‌باشد. شکل (۱) محدوده جغرافیایی مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه

یافته های پژوهش

مقایسه (رتبه بندی و سطح بندی) شاخص های شهرآرام در مناطق پنجگانه شهر اردبیل با رتبه بندی می‌توان به وضعیت محلات پی برد بدین معنی که با مقایسه تطبیقی می‌توان متوجه شد که کدام دسته از مناطق از وضعیت مناسبی برخوردارند و کدام دسته در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برند تا تدابیر لازم در این مورد اتخاذ شود. بر این مبنا در این پژوهش با استفاده از مدل ویکور به اولویت بندی مناطق پنج گانه مورد مطالعه پرداخته شده است. مراحل روش ویکور به شرح زیر است:

- گام اول: تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری

جدول ۳. ماتریس داده‌های خام

مناطق شهری	زیرساختی	تولیدات محلی	فرهنگی	مهمان نوازی	زیست محیطی
منطقه یک	۳/۴۲	۲/۹۵	۲/۴۹	۳/۵۳	۳/۳۸
منطقه دو	۳/۷۴	۳/۱۲	۲/۸۴	۳/۶۸	۳/۶۸
منطقه سه	۲/۸۷	۲/۵۴	۲/۶۴	۲/۵۶	۲/۲۹
منطقه ۴	۲/۶۲	۲/۳۸	۲/۵۲	۲/۴۷	۲/۱۷
منطقه ۵	۳/۱۰	۳/۱۲	۲/۵۹	۲/۸۹	۲/۵۰
میانگین کل	۳/۱۵	۲/۸۲	۲/۶۱	۳/۰۲	۲/۸۰

منبع: (یافته‌های مستخرج از پرسش‌نامه، ۱۴۰۱)

جدول (۳) نشان می‌دهد که از بین ۵ مؤلفه شهرآرام در مناطق ۵ گانه شهر اردبیل، بیشترین امتیاز یا میانگین نظرات مربوط به زیرساختی (۳/۷۴) است و به منطقه ۲ اختصاص دارد. کمترین میانگین نظرات هم مربوط به مؤلفه زیست محیطی (۲/۱۷) است و به منطقه ۴ اختصاص دارد.

گام دوم: در این مرحله با استانداردسازی داده‌ها، سعی می‌شود معیارها با ابعاد مختلف به معیارهای بعد تبدیل شوند و ماتریس F به صورت زیر شکل می‌گیرد.

$$\begin{bmatrix} f_{11} & \cdots & f_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ f_{m1} & \cdots & f_{mn} \end{bmatrix}$$

که ماتریس فوق با توجه به رابطه زیر استانداردسازی شده است:

$$f_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m X_{kj}^2}}$$

در رابطه بالا، x_{ij} معرف و وضعیت شاخص های مورد مطالعه i ($i=1,2,\dots,m$) در رابطه با معیار j ($j=1,2,\dots,n$) می باشد.

گام سوم: در این گام، وزن های (w_j) اختصاص یافته به هر صفت تعیین می شود؛ مجموع وزن ها باید به گونه ای باشد که رابطه زیر بدست آید.

$$\sum_j w_j = 1 \text{ و } 1 \leq w_j \leq 1$$

حال با توجه به اینکه شاخص ها از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند، برای ارزیابی دقیق تر لازم است تا اهمیت و یا وزن نسبی هر کدام از آنها مشخص شود. بدین منظور، با استفاده از مدل آنتروپی شانون وزن شاخص های مورد مطالعه تحقیق محاسبه شد که در جدول (۴) قابل ملاحظه می باشد.

جدول (۴). وزن شاخص های شهرآرام با استفاده از مدل آنتروپی

شاخص ها	زیرساختی	تولیدات محلی	فرهنگی	مهمان نوازی	زیست محیطی
وزن	۰/۲۵۳	۰/۱۷۲	۰/۱۸۵	۰/۲۲۵	۰/۱۶۵

نتایج جدول (۴) نشان می دهد که هر کدام از شاخص ها وزن های متفاوتی دارند. به گونه ای که شاخص زیر ساختی با وزن ۰/۲۵۳ بیشترین وزن و اهمیت را کسب کرده است و سایر شاخص ها در رده های بعدی درجه اهمیت گروه خود قرار گرفته اند.

گام چهارم: تعیین بهترین و بدترین مقدار از میان مقادیر موجود برای هر معیار است؛ برای هر معیار، بهترین و بدترین هر یک از مقادیر در میان همه گزینه ها تعیین می شود که به ترتیب f_j^* و f_j^- نامیده می شود. مقادیر مذکور با توجه به رابطه زیر محاسبه می شود.

$$f_i^* = \max_j f_{ij} ; \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

گام پنجم: محاسبه مقدار سودمندی (S) و مقدار تأسف (R) برای هر گزینه؛ که مقادیر S و R با توجه به روابط زیر محاسبه می شوند.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} ; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

گام ششم: مرحله ششم، محاسبه شاخص ویکور (Q) و رتبه بندی گزینه ها است. مقدار Q براساس رابطه زیر تعیین می گردد:

$$Q = V \left[\frac{S_i - S^*}{S^* - S^-} \right] + (1 - V) \left[\frac{R_i - R^*}{R^* - R^-} \right]$$

که در رابطه بالا Q_i نیز شاخص Vikor بوده و ارزش Vikor گزینه‌آم را بیان می‌کند. $\frac{S_i - S^*}{S^* - S^-}$ بیان کننده نرخ فاصله از حل ایده‌آل و $\frac{R_i - R^*}{R^* - R^-}$ بیان کننده نرخ فاصله از حل ضدایده‌آل است و پارامتر V باتوجه به میزان توافق گروه تصمیم‌گیرنده انتخاب می‌شود. در صورت توافق بالا، مقدار آن بیش از ۰/۵ و در صورت توافق با اکثریت آرا مقدار آن مساوی ۰/۵ و در صورت توافق پایین مقدار آن کمتر از ۰/۵ خواهد بود (امیری، ۱۳۸۶: ۱۶).

گام آخر: در این مرحله بر اساس شاخص ویکور (مقادیر Q_i) محاسبه شده در گام قبل، گزینه‌ها از کوچک‌تر به بزرگ‌تر مرتب و رتبه بندی شده و سپس تصمیم‌گیری می‌شود. (در مدل ویکور رتبه‌بندی به گونه‌ای است که کمترین ارزش، بالاترین اولویت را به خود اختصاص می‌دهد و بالعکس). براین اساس رتبه بندی مناطق ۵ گانه شهرداری به لحاظ شاخص‌های شهرآرام در جدول (۵) قابل ملاحظه می‌باشد.

جدول ۵. رتبه بندی مناطق ۵ گانه شهرداری بر اساس شاخص‌های شهر آرام

رتبه	Q_i	مناطق
۲	۰/۲۹۴	منطقه یک
۱	۰/۲۷۴	منطقه دو
۳	۰/۳۱۴	منطقه سه
۵	۰/۳۸۵	منطقه چهار
۴	۰/۳۴۸	منطقه پنج

منبع: (یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۴۰۱)

همان‌طور که در جدول (۵) ملاحظه می‌گردد طبق نتایج حاصله از مدل ویکور بالاترین رتبه به منطقه دو و پایین‌ترین رتبه به منطقه چهار اختصاص دارد. باتوجه به اینکه منطقه سه شهرداری ترکیبی از محلات با بافت‌های مختلف به خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی می‌باشد لذا بیشترین تاثیر منفی را بر میانگین کل شاخص‌ها داشته است.

نتیجه گیری

رشد بی‌قواره شهری، پراکندگی شهری، از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، فقدان زیرساخت‌های مناسب، گسترش آلودگی‌ها و تخریب محیط زیست، رشد شتابان جمعیت شهری که عملاً شهرها را از مفهوم توسعه پایدار دور کرده است. و به تبع باعث شده شهرهای امروزی از شاخص‌هایی که یک شهر آرام از آن برخوردار است فاصله گیرد. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی نقش سنت‌های فرهنگی بر توسعه پایدار شهر با رویکرد جنبش شهر آرام در مناطق ۵ گانه شهرداری می‌باشد. چنانچه ملاحظه می‌شود امروزه جمعیت شهرها بسیار پرشتاب افزایش می‌یابد و پیرو آن مدیریت شهر برای ارائه خدمات و امکانات به این تعداد جمعیت به گونه‌ای صورت می‌گیرد که مردم با شتاب و سرعت بیشتری به مقاصد و اهداف خود دست یابند. بنابراین هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش سنت‌های فرهنگی بر توسعه پایدار شهرها با رویکرد جنبش شهر آرام می‌باشد که در مناطق پنج‌گانه شهرداری انجام گرفته است. در این راستا یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که میانگین شاخص‌ها به جز زیر حد متوسط بوده است، به طوری که به جز شاخص زیرساختی تمامی شاخص‌ها کمتر از حد ۳ بوده است. در بین شاخص‌های مورد مطالعه کمترین مقدار مربوط به زیست محیطی و بیشترین مقدار مربوط به شاخص زیرساختی می‌باشد. لازم به ذکر است شاخص زیست محیطی بیشترین تاثیر منفی را بر تحقق پذیری شهر آرام داشته است. پس از تحلیل یافته‌ها در یک نتیجه‌گیری کلی، در پاسخ به سؤال پژوهش، با استفاده از مدل ویکور بالاترین رتبه به منطقه دو و پایین رتبه به منطقه یک اختصاص دارد. منطقه ۳ در میان مناطق ۵ گانه شهرداری بیشترین فاصله را از شاخص‌های شهر آرام دارد.

منابع

- امیری، مقصود (۱۳۸۶). تصمیم‌گیری گروهی برای انتخاب ابزار ماشین با استفاده از روش ویکور فازی ففصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت صنعتی سال ششم، شماره ۱۶، (۱۸۸-۱۶۷).
- اسماعیلی، کاظم؛ خطیبی، محمدرضا؛ پورجعفر، محمدرضا. (۱۳۹۸). ارزیابی عوامل موثر بر تحقق رویکرد شهر آرام؛ محدوده مورد مطالعه: مهرشهر کرج. دانش شهرسازی. دوره ۳، شماره ۳، ۶۴-۴۵.
- حاتمی نژاد، حسین؛ محمدی، روح‌الله. (۱۳۹۱). رهیافتی به شکل پایدار شهری، اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۱، شماره ۸۴، صص ۸۴-۱.
- ضیاء، میلاد. (۱۳۹۴). توریسم آرام در جامعه محلی کندوان با رویکرد رام شهر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر محمود قلعه‌نوعی، رشته طراحی شهری، دانشگاه هنر اصفهان.

- علی نژاد، سحر. (۱۳۹۵). طراحی فضاهای شهری مادی-های اصفهان با رویکرد شهر آرام؛ مورد مطالعه: فضای سبز خطی مادی فرشادی اصفهان (حد فاصل خیابان استانداری و خیابان نشاط). پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر محمود قلعه نوعی و دکتر سیروس شفق، رشته شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان
- فیروزبخت، علی. (۱۳۹۱). ارزیابی ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر کرج)، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، شماره نهم، صص ۷۶-۵۵.
- مختاری ملک آبادی، رضا. (۱۳۹۸). تحلیل شاخص های جنبش شهرهای آرام در مناطق پانزدگانه شهر اصفهان، فصلنامه علمی برنامه ریزی فضایی، شماره دوم، صص ۹۹-۱۲۴.
- میتراکتولی، جعفر؛ مهدوی، شهرام؛ احمدی، مجید. (۱۳۹۲). تحلیل و بررسی توسعه پایدار شهری با استفاده از روش های تصمیم گیری چند معیاره MADM مطالعه موردی: شهر کاشان، مطالعات و پژوهش های شهری منطقه ای، شماره ۱۹، صص ۸۳-۱۰۶.
- محمودی، وحید؛ ماجد، محمود. (۱۳۹۰). برنامه ریزی توسعه پایدار شهری با رویکرد هسته ای پیشنهادی برای برنامه ریزی توسعه پایدار شهری تهران، فصلنامه راهبرد، شماره ۶۴، صص ۷۱-۴۳.
- ملکی، سعید؛ صفیه، دامن باغ. (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص های توسعه پایدار شهری با تاکید بر شاخص های اجتماعی، کالبدی و خدمات شهری مطالعه موردی: مناطق هشتگانه شهر اهواز، مطالعات برنامه ریزی شهری، دوره ۱، شماره ۳، صص ۵۴-۲۹.
- خزایی، مصطفی (۱۳۹۸). گردشگری شهری و توسعه شهری پایدار، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۲، شماره ۳ -Hiremath, B., Balachandra, P., Kumar, S., Bansode, S., Murali, J. (2013). Indicator-Based Urban Sustainability-A Review, Energy for Sustainable Development, 17 (6), pp. 555-563
- Keskin, E. B. (2010). Sustainable urban concept in concept in a different perspective slow cities (Cittaslow): Seferihisar Case, M.A. Thesis, Dumlupinar University
- Mayer, Heike And. Knox, Paul L. (2006). Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World, Journal of Urban Affairs, Volume 28, Number 4, pages 321-334.
- Parkins W., Craig G. (2006). Slow living. Berg. Oxford, New York
- Rysz K. 2013. Spatial planning in Ruda Śląska. Master thesis, Univ. Econ. in Katowice, Katowice: 4454.
- Rysz, Kamil., Mazurek, Kinga. (2015). Contemporary foundations of the theory of urban development – case study smart, slow and compact city theory, Environmental & Socio-economic Studies, 3, 4: 39- 46.